

**Т. Н. СҮЛЕЙМЕНОВ, ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІІМ Б. БЕЙСЕНОВ АТЫНДАҒЫ
ҚАРАҒАНДЫ АКАДЕМИЯСЫНЫҢ ҚЫЛМЫСТЫ АЛДЫН-АЛА ТЕРГЕУ
КАФЕДРАСЫНЫҢ ДОЦЕНТІ, ЗАҢ ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ КАНДИДАТЫ, ПОЛИЦИЯ
ПОДПОЛКОВНИГИ**

Сыбайлас жемқорлықпен күресудің кейбір ерекшеліктері

Аннотация. Мақалада Қазақстан Республикасындағы сыбайлас жемқорлықпен күресудің кейбір мәселелері қарастырылған.

Түйін сөздер: сыбайлас жемқорлық, парақорлық, делдал болу, құқық қорғау органдары, Тәртіптік кеңес.

«Нұрлы жол — болашаққа бастар жол» атты Қазақстан Республикасының Президенті — Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауында «Барлық құқық қорғау жүйесі жұмысының сапасын арттыру қажет. Зор өкілеттілік пен құқық иеленген шенділер мінсіз мінез-құлқымен және жоғары кәсіби деңгейімен ерекшеленуге тиіс. Аса маңызды міндет — сыбайлас жемқорлыққа қарсы жаңа стратегияны қалыптастыру және іске асыруды жалғастыру...», — деп атап кеткен¹.

Елімізде сыбайлас жемқорлыққа қарсы бағытталған кешенде бағдарламалар жүргізілгенмен, бұл санаттағы қылмыстардың саны азаймай, керісінше ұлғайғаны байқалады. Солай бола тұрса да, біздің елде сыбайлас жемқорлықпен күресу жолында әртүрлі іс-шаралар қолданылып, нәтижесін беруде. «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Қазақстан Республикасының Заңында алдын ала шараларының бірқатар тізімі көрсетілген. Онда барлық мемлекеттік органдар мен лауазымды адамдар өз құзыреті шегінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жүргізуге міндетті деп аталып кеткен². Алдын алу шараларының жалпы түрлері Қазақстан Республикасындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі 2011-2015 жылдарға арналған салалық бағдарламасы, 2009 жылғы 24 тамыздағы «Қазақстан Республикасының 2010-2020 жылдарға арналған құқықтық саясат тұжырымдамасы» және осы тектес нормативтік құқықтық актілер де енгізілген.

Сыбайлас жемқорлықпен күресу Қазақстанның бүгінгі күнгі күрделі мәселесі болып отыр. Үлкен әлеуметтік қасірет болып табылатын, саяси даму тұрғысынан бір-біріне ұқсамайтын әлемдегі барлық елдердің қай-қайсысын да қатты алаңдататыны анық. Сыбайлас жемқорлықтың бұрыннан келе жатқан және кең тараған көріністерінің бірі — парақорлық болып саналады. Қазақстан Республикасының заңнамаларына сәйкес сыбайлас жемқорлық қылмыстарға негізінен лауазымды қылмыстар жатады. Өмір көрсеткендей, қызмет өкілеттігін теріс пайдалану, билікті не қызметтік өкілеттікті асыра пайдалану, пара алу, пара беру, парақорлыққа делдал болу, қызметтік жалғандық жасау, көрінеу жалған сөз жеткізу, сеніп тапсырылған бөтен мүлікті иеленіп алу немесе ысырап ету, көрінеу жалған жауап беру, сарапшының жалған қорытындысы немесе қате аудару; жалған жауап беруге немесе жауап беруден жалтаруға, жалған қорытынды беруге не қате аударуға сатып алу; лауазымды адамдардың сот үкімін, сот шешімін немесе өзге де сот актісін орындамау сияқты қылмыстардың барлығы жемқорлық сыбайластық байланыстарды пайдалану арқылы жасалады.

Қылмыстық заңда парақорлық мемлекеттік қызмет мүдделеріне қарсы жасалатын пайдакүнемдік сипаттағы қылмыстық құқық бұзушылық ретінде қарастырылады. Пара алу, пара беру және парақорлыққа делдал болу — қоғамға қауіп төндіретін құбылыс болып саналады. Көрсетілген қылмыстық құқық бұзушылық мемлекеттік қызмет мүдделері мен жергілікті өзін-өзі басқару органдардың қызмет мүдделеріне елеулі нұсқан келтіреді. Атаған қылмыстық құқық бұзушылық құрамы бір-бірімен тығыз байланысты. Сондықтан парақорлыққа делдал болу дегеніміз — пара алушыға және пара берушіге пара алу мен пара

беру туралы олардың арасындағы келісімге қол жеткізуге немесе іске асыруға жәрдемдесу. Делдал сөздің мазмұны бойынша пара беруші немесе пара алушымен тікелей қарым-қатынасқа түсіп, өзара келісімге келтіруші ретінде көрінеді. Қатысушы, пара беруші немесе пара алушының жағынан шығатын адам. Парақорлық үшін жауапкершілік жөніндегі заңдары соттардың қолдану тәжірибесі туралы Қазақстан Республикасының Жоғарғы Сотының Пленумының 1995 жылғы 22 желтоқсандағы № 9 қаулысында параны беруді немесе алуды ұйымдастырып, бұған беруді итермелеген немесе басқа адам параны беруге немесе алуға қатысқаны үшін жауапқа тартылады деп көрсеткен. Мұндай қатысушының әрекетін саралау жөніндегі мәселенің оның пиғылына, пара берушінің немесе пара алушының қайсысының мүддесі үшін кімнің жағында болғанына қарай шешілуі тиіс. Мұндай жағдайда оның әрекетін парақорлыққа делдал болу үшін жауапкершілік белгіленген бап бойынша қосымша саралаудың қажеті жоқ деп көрсетілген³. Парақорлыққа делдалдықты болдырмау мақсатында мемлекет және мемлекеттік органдар, сондай-ақ құқық қорғау органдары нақты жұмыстарды жоспарлауы қажет. Парақорлыққа делдалдық жағдайлармен күресу үшін азаматтардың құқықтық санасын ояту, құқықтық мәдениетін көтеру, дамыту, құқықтарды қолдануға баулу, құқықтық тәрбиелеу жұмыстарын атқару қажеттілік. Сондықтан құқық қолдану органдары халықты құқықтық тәрбиелеу жөнінде жұмыстармен айналасатын мекемелері жаңа заңдық нормаларды қарастыруы керек. Парақорлыққа делдал болудағы мәселені шешуде қылмыстық заң негізгі факторлар бола алмайды. Қылмыстық заң аталған қылмысты танудағы қоғамға қауіпті әрекеттерінің дәрежесін бағалауды айқындауы мүмкін. Е. О. Алаухановтың айтуынша, егерде пара алушы пара алудан бас тартса, онда делдалдың әрекеттері парақорлыққа делдал болушылыққа оқталған болса, парақорлыққа делдал болуды парақорлықтың қатысушылығынан, яғни пара беру немесе алуды ұйымдастырушылар, айдап салушылар, көмектесушілерден ажырату қажет деп көрсеткен⁴. Өйткені, пара алуда немесе беруді ұйымдастырушысы деп аталады. Ал делдал ешкімді де азғылмайды, көндірмейды, ол өзара екі субъектінің тапсырмасын орындайды.

Сыбайлас жемқорлықпен пәрменді күресу үшін халықтың құқықтық сауатсыздығын жоятын, құқықты түсіндіру жұмысының деңгейі мен сапасын арттыру керектігінің маңызы зор. Халық өздерінің құқықтарын, өздеріне қарсы қандай да бір құқыққа қайшы іс-әрекет жасалған жағдайда қандай іс-қимыл қолдану керектігінің нақты жолдарын толық білулері қажет. Конституциялық тәртіпті қорғау, сыбайлас жемқорлықпен күрес аясында тиімді әрі бірыңғай жалпы мемлекеттік саясат жүргізу, мемлекет пен азаматтардың өмір сүруінің барлық салаларында сыбайлас жемқорлық пен оның көріністері деңгейін төмендету, қоғамның мемлекетке және оның институттарына сенімін нығайту бүгінгі күндегі басты мақсат болып табылады.

Осы мақсаттағы жұмыстарды жүйелі жүргізуге тағы бір серпін ретінде «Қазақстан Республикасында қылмысқа және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресті күшейту мен құқық қорғау қызметін одан әрі жетілдіру жөніндегі қосымша шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлығы қолданысқа енгізілген. Бұл Жарлық еліміздегі құқық қорғау органдары қызметтерін жетілдіруге бағыттала отырып, сыбайлас жемқорлыққа қарсы әрекеттермен олардың пайда болуының алдын-алуда жүйелі, әрі тұрақты шаралар атқаруды қамтамасыз етеді. Қызмет құзыреті бойынша Тәртіптік кеңесі Қазақстан Республикасының «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы» Заңы мен Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметкерлерінің Ар-намыс кодексі талаптарының сақталуын қадағалап, аталған заңнама мен кодекс талаптарының бұзылуына жол берген қызметкерлердің тәртіптік жауапкершілігін қарау белгіленген.

Кез-келген өркениетті қоғам үшін сыбайлас жемқорлықпен күрес — ең өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Сыбайлас жемқорлық мемлекетті ішінен жоюдың бастамасы мен жетістіктерді жоққа шығаратын, ұлттық қауіпсіздікке қауіп-қатер әкелетіндігі күмәнсіз. Сондықтан да Қазақстан Республикасының мемлекеттік саясатының негізгі басымдылықтарының бірі, яғни осы зұлымдықпен күресу болып табылады. Елбасымыздың жыл сайынғы Жолдауларында да сыбайлас жемқорлықпен күресті күшейту туралы

айтылады. Аталған мақсатқа жету үшін сыбайлас жемқорлық мәселелері бойынша барлық мемлекеттік органдар бірлесіп жұмыс атқаруымыз қажет деген пікірдеміз.

Әрине, сыбайлас жемқорлықпен күресу оңай емес, ол тамырын тереңге жайған кесел. Оны құртпас бұрын, оның туу, даму себептерін анықтау және қозуына жағдай туғызбау керек. Осындай келеңсіз жағдайларды болдырмас үшін көпшілік тарапынан сыбайлас жемқорлық көріністеріне қолдан келгенше тосқауыл қойып, қолында билігі бар азаматтар осы бағытта өзгелерге үлгі болуы тиіс.

Резюме

В данной научной статье рассматриваются некоторые вопросы борьбы с коррупцией в Республике Казахстан.

Resume

In this scientific article discusses some of the issues of combating corruption in the Republic of Kazakhstan.

-
- ¹ Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. 2014 жылғы 11 қараша. Нұрлы жол – болашаққа бастар жол. // www.akorda.kz
 - ² Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы Қазақстан Республикасының 1998 ж. 2 шілдедегі № 267-1 Заңы (2014.29.12. берілген [өзгерістер мен толықтыруларымен](#)) // www.online.zakon.kz
 - ³ Парақорлық үшін жауапкершілік жөніндегі заңдарды соттардың қолдану тәжірибесі туралы Қазақстан Республикасы Жоғарғы сотының 22.12.1995 ж. № 9 қаулысы // www.online.zakon.kz
 - ⁴ Алауханов Е. О. Криминология. Общая и Особенная части: Учебн. — Алматы, 2008.